

Communication in Interaction with other Psychological Processes Comunicarea în interacțiunea cu celelalte procese psihice

Oana CIUCHI, Universitatea „Dimitrie Cantemir” Iași

Abstract

The processes, activities and psychological traits act interdependently, in a unitary fashion, an aspect that ensures efficiency in the psychological functioning. Sensations, perceptions, representations, thinking, memory, imagination, affectivity and volition are all based on language, which is defined as the system of coding and transmitting information, a system that reflects the level and characteristics of the psychological development of the subject. Verbalization becomes one of the central principles of organization and integration of the human psychological system.

Rezumat

Procesele, activitățile și însușirile psihice acționează în interdependență, în unitate, de unde derivă eficiența în funcționarea psihicului. Senzațiile, percepțiile, reprezentările, gândirea, memoria imaginația, motivația, afectivitatea, voința sunt susținute de limbaj, definit ca fiind sistemul de codare și de vehiculare a informației, sistem care reflectă nivelul și caracteristicile dezvoltării psihice ale subiectului. Verbalizarea devine astfel unul din principiile centrale de organizare și integrare a sistemului psihic uman.

Sistemul psihic uman, este definit de *Paul Popescu Neveanu* ca „sistem energetic – informațional, de o complexitate supremă prezentând cele mai înalte și perfecționate mecanisme de autoorganizare și autoreglaj și fiind dotat cu dispoziții selective antiredundante și cu modalități proprii de determinare antialeatorii”. *Pantelimon Golu și Constantin Dicu*, aceeași noțiune fundamentală din psihologie o definesc drept: „un ansamblu autoreglabil de stări și procese structurate pe baza principiilor semnalizării, reflectării și simbolizării coechilibrate prin intermediul unor operatori specifici de comparare, clasificare, opunere, seriere spațio-temporală, generalizare”. *Mielu Zlate* într-o taxonomie a fenomenelor psihice, subliniază interacțiunea și interdependența proceselor, activităților, însușirilor psihice evidențiind pe de o parte unitatea vieții psihice, iar pe de altă parte eficiența ei, deoarece numai într-o astfel de unitate psihicului își poate realiza funcțiile sale adaptative.

Interacțiunea cu senzațiile

Senzațiile sunt procesele psihice elementare prin care se semnalizează, separat în forma imaginilor simple și primare, însușirile concrete ale obiectelor și fenomenelor, în condițiile acțiunii directe a stimulilor asupra organelor de simț. Nu de puține ori senzațiile au fost considerate ca o poartă sau izvor al cunoașterii. Rolul lor în existența și mai ales cunoașterea umană este atât de mare, încât unii filosofi, îl avem în vedere pe John Locke (1632 – 1704), nu s-au sfiit să afirme că „nimic nu există în intelect fără a fi trecut prin simțuri” sau „în ciuda sofisticării sistemului senzorial, înțelegerea finală a lumii este bazată pe o reproducere perfectă și exactă a informațiilor de la senzori” (Feldamn 1993).

Senzațiile sunt atât de importante pentru viața omului, încât au constituit punctul de plecare și de sprijin în elaborarea unor forme sofisticate pentru favorizarea evoluției personale și profesionale. Astfel programarea neurolingvistică (P.N.L.) dezvoltată începând cu anii '70, integrează senzațiile într-un program complex de influențare a comportamentelor umane. Programarea neurolingvistică reprezintă o tehnologie, când recurge la alt canal, șansele de a se face înțeles se vor diminua. Favorizează comunicarea eficientă și schimbarea, precum și modul general de organizare în vederea definirii și realizării obiectivelor stabilite.

Punctul inițial în elaborarea acestei metodologii îl constituie simțurile, ca „porți ale percepției”, pe care le deschidem pentru a lua contact cu realitatea. Există patru asemenea sisteme (vizual, kinestezic, auditiv, olfactiv – gustativ) prin care percepem lumea exterioară și prin care ne construim propria experiență internă a realității. Fiecare om are însă deschise diferențiat „porțile” spre lume și spre sine, unul dintre cele patru sisteme devenind dominant. Când individul folosește canalul de comunicare favorizat (dominant) se va face înțeles, când recurge la alt canal, șansele de a se face înțeles se vor diminua. Întregul eșafodaj al programării neurolingvistice este construit pe aceste diferențieri senzoriale dintre oameni.

Interacțiunea cu percepția

Percepțiile sunt procese senzoriale complexe și totodată, imagini primare conținând totalitatea informațiilor despre însușirile concrete ale obiectelor și fenomenelor în condițiile acțiunii directe ale acestora asupra analizatorilor. Într-un proces perceptiv intervin mecanismele verbale care au mai ales o *funcție integratoare*. Se poate apela la un experiment foarte simplu pentru a se demonstra acest lucru. Dacă se cere cuiva să spună ce crede că reprezintă o figură lacunară, va trece un timp până când va obține răspunsul, dar dacă se dau, în același timp, și integratori verbali, imaginea se va întregi foarte repede și răspunsurile vor veni cu o mai mare viteză și vor fi mai corecte.

Procesul perceptiv are patru faze: detecția, discriminarea, identificarea și interpretarea. În cea de-a patra fază se depășește procesul perceptiv propriu-zis și constă în integrarea verbală și stabilirea semnificației obiectului perceput, a posibilității utilizării lui în activitate. Intervin, mecanismele înțelegerii și confruntarea cu planul de desfășurare a activității, ceea ce dă sens procesului perceptiv. Legea selectivității perceptivă pune în evidență caracteristica omului de a fi o ființă activă în relațiile cu lumea. Selectivitatea în percepție este dependentă de o serie de factori, unul dintre aceștia fiind indicarea verbală prealabilă care accelerează descoperirea obiectului în câmpul perceptiv.

Observația se definește ca activitate perceptivă intenționată, orientată spre un scop, reglată prin cunoștințe generale, organizată și condusă sistematic, conștient și voluntar. În activitatea observativă un rol deosebit de important îl au mecanismele verbale. Diferența dintre percepția spontană și observație se reflectă și în expresiile diferite. Astfel pentru

percepția spontană se folosesc verbe: a vedea, a auzi, a simți, a simți un miros, a simți o atingere etc.; pentru observație: a privi, a asculta, a palpa, a mirosi etc.

Interacțiunea cu reprezentarea

Reprezentarea se definește ca proces cognitiv senzorial de semnalizare în forma unor imagini unitare, dar schematice, a însușirilor concrete și caracteristice ale obiectelor și fenomenelor, în absența acțiunii directe a acestora asupra analizatorilor. O condiție cu caracter de lege în formarea reprezentărilor este *funcția reglatoare a cuvântului* manifestată astfel:

- Cuvântul evocă reprezentarea deja formată și cerută de sarcini cognitive și practice;
- Dirijează construirea unor imagini mai bogate sau mai schematice, mai fidele obiectului reprezentat sau mai îndepărtate;
- Asigură înlănțuirea și organizarea unei serii întregi de imagini;
- Este instrument de organizare și transformare a imaginilor;
- Prin cuvânt, reprezentările sunt integrate proceselor de gândire și imaginație.

Reprezentările îndeplinesc o *funcție de prezentare*, adică readuc în minte imaginile obiectelor și fenomenelor care nu mai sunt prezente, permițând gândirii să prelucreze în mod complex o multitudine de date ale experienței anterioare. Aceste imagini nu sunt obiectele însele, ci simbolurile figurative ale acestora. Reprezentarea poate fi un *sprijin necesar în construirea sensului cuvintelor*. De aceea, dicționarele enciclopedice definesc cuvintele, dar dau și imaginile pentru că acestea aduc informații ce nu pot fi redată prin cuvinte.

Fixarea semnificației sociale a obiectelor în cuvinte, în semne, constituie o etapă în generalizarea reprezentărilor. Semnificația socială este semnalizată nu doar de situația obiectuală ci și de însuși semnul care denumește această situație. Faptul că reprezentarea este fixată prin cuvinte permite: conștientizarea ei, apariția unor reprezentări comune pentru mai mulți oameni, abstractizarea ei pornind de la situație și a semnului care denumește această situație.

Mecanismul esențial care asigură declanșarea și formarea reprezentărilor este *cuvântul*. El asigură structurarea lăuntrică a elementelor reprezentării; organizează reprezentările în sisteme; le fixează în conștiința individului; contribuie la creșterea caracterului generalizat, ceea ce permite ca reprezentarea să fie purtătoarea unui sens.

Interacțiunea cu gândirea

Gândirea este procesul cognitiv de însemnătate în reflectarea realului care, prin intermediul abstractizării și generalizării coordonate în acțiuni mentale extrage și prelucrează informații despre relațiile categoriale și determinative în forma conceptelor, judecăților și raționamentelor. Gândirea îndeplinește în S.P.U. un rol central și este definitorie pentru om ca subiect al cunoașterii logice și raționale. Centralitatea gândirii constă în faptul că orientează, conduce și valorifică toate celelalte procese și funcții psihice (Comunicarea verbală prin gândire dobândește înțeles). Conceptele alături de imagini, prototipuri și simboluri sunt unitățile de bază ale gândirii și sunt definite ca forme generalizate de reflectare a însușirilor obiectelor și fenomenelor ca unități cognitive esențiale ale gândirii. Conceptul constituie nu doar o entitate cognitivă, un construct mental ci o entitate semantică, depinzând de limbaj, fapt care permite ca unul și același conținut al conceptului să fie întotdeauna înțeles și împărtășit de toți indivizii care vorbesc aceeași limbă.

Înțelegerea este procesul de decodificare semantică, este activitatea specifică gândirii care se realizează prin raportarea noilor informații la fondul de cunoștințe asimilate și sistematizate. Insuficiența cunoștințelor prealabile (cunoștințe insuficiente într-o limbă străină) îngreunează înțelegerea, o face să fie superficială, fragmentară sau chiar falsă. Limbajul și gândirea sunt strâns legate și se interacționează deși nu sunt elemente identice. Luând limbajul ca un proces comunicațional trebuie să precizăm că ceea ce se transmite sau comunică este un mesaj, deci un conținut informațional semantic. De altfel și limbajul are o latură semantică și fiecare cuvânt are o semnificație principală și multe alte sensuri secundare. Și așa cum este legat cuvântul de propoziție tot așa este legat și conceptul de judecată. Normele gramaticale și normele logicii formale sunt solidare și simetrice. În consecință, *între comunicațional și cognitiv se instituie un raport de unitate*. La un nivel evoluat se poate gândi fără mijloacele limbajului, iar vorbirea fără înțeles sau conținut cognitiv este o simplă formă fără conținut.

Interacțiunea cu memoria

Memoria este procesul psihic cognitiv de întipărire (engramare), păstrare și reactualizare a informațiilor. Limbajul ca activitate de comunicare interumană este *garantul memoriei de lungă durată*. Prin faptul că memoria umană întipărește, conservă și reactualizează mijlocit, inteligibil și selectiv experiența anterioară a omului și a societății în care acesta trăiește, ea asigură continuitatea, consistența, stabilitatea și finalitatea vieții psihice a individului.

Cuvântul are un rol de „stimul mijloc” pentru memoria umană, contracarând procesul de uitare, astfel, memoria este mijlocită de limbaj. Cuvântul pentru memorie este un mediator îndeplinind *funcția de aducere aminte*, este un instrument prin care omul pune stăpânire pe propria lui conduită mnezică. *Repetiția verbală* a materialelor informaționale de memorat poate fi o *metodă de combatere a uitării* dacă aceasta se realizează: organizat, eșalonată în timp și încărcată de sens și semnificații. *Apariția uitării* ca proces invers al memorării este condiționată de o serie de particularități ale materialului de memorat: inteligibilitate, volum, organizare, structurare, grad de familiaritate pentru subiect.

Fixarea mentală și verbală a scopurilor cât mai diferențiate în encodarea intențională condiționează performanțele mnezice care sunt mult mai mari decât atunci când o asemenea ghidare lipsește. Cercetările au demonstrat *superioritatea stocării semantice* comparativ cu stocarea non – semantică. S-a presupus că informațiile semantice îl forțează pe individ să gândească la înțelesul, la semnificația lor, ca urmare ele sunt procesate mult mai profund decât cele non – semantice.

Interacțiunea cu imaginația

Imaginația se definește ca proces cognitiv complex de elaborare a unor imagini și proiecte noi, pe baza combinării și transformării experienței. Aceasta face parte din categoria proceselor cognitive complexe, este proprie numai omului și apare pe o anumită treaptă a dezvoltării sale psihice, atunci când se pot manifesta deja alte procese și funcții psihice care pregătesc apariția ei: formarea reprezentărilor, achiziționarea limbajului, dezvoltarea inteligenței și îmbogățirea experienței de viață etc. Imaginația implică, în toate formele ei de manifestare mecanismele limbajului. Dezvoltarea imaginației este într-o anumită măsură, dependentă de nivelul limbajului. Cuvântul, ca instrument al activității mentale, permite *evocarea selectivă a ideilor și reprezentărilor, vehicularea și punerea lor în cele mai variate relații, în raport cu o idee directoare formulată verbal*.

Interacțiunea cu motivația

Motivația este o pârghie importantă în procesul autoreglării individului, o forță motrică a dezvoltării psihice și umane. Motivația are o funcție de autoreglare a conduitei, imprimând un caracter activ și selectiv acesteia. Eficiența reglatorie a motivației este dependentă, în egală măsură, de energizare și direcționare. Esențial pentru motivație este faptul că instigă, impulsionează și declanșează acțiunea, iar acțiunea prin intermediul conexiunii inverse influențează însăși baza motivațională și dinamica ei. Verbalizarea este aceea care permite definirea motivelor și departajarea dintre motive și scopuri.

Interacțiunea cu afectivitatea

Procesele psihice care reflectă relațiile dintre subiect și obiect sub formă de trăiri, uneori atitudinale, poartă denumirea de *procese afective*. Expresivitatea proceselor afective constă în capacitatea acestora de a se exterioriza, de a putea fi „văzute”, „citite”, „simțite” de receptor. Exteriorizarea, manifestarea în afară se realizează prin intermediul unor semne exterioare care poartă denumirea de expresii emoționale: mimica, pantomimica, modificările de natură vegetativă, schimbarea vocii. Expresiile emoționale nu sunt izolate unele de altele, ci se corelează și se subordonează stărilor afective, dând naștere la ceea ce se numește *conduită emoțional –expresivă*. Expresiile emoționale în viața și activitatea umană îndeplinesc numeroase funcții, *cea mai importantă fiind cea de comunicare* – se face cunoscută în exterior starea afectivă trăită de o persoană sau cea pe care ea dorește ca ceilalți s-o perceapă; citind expresiile emoționale imprimate pe chipul elevilor săi, profesorul își poate da seama dacă aceștia au înțeles sau nu; prin propriile sale expresii emoționale profesorul poate întări forța de sugestie a cunoștințelor.

Interacțiunea cu voința

Voința se definește ca proces psihic complex de reglaj superior, realizat prin mijloace verbale și constând în acțiuni de mobilizare și concentrare a energiei psihonervoase în vederea biruirii obstacolelor și atingerii scopurilor conștient stabilite. Efortul voluntar exprimă caracteristica specifică cea mai importantă a voinței prin care se deosebește de toate celelalte procese psihice. El constă într-o *mobilizare a resurselor fizice, intelectuale, emoționale, prin intermediul mecanismelor verbale*. Din punct de neurofuncțional, efortul voluntar reprezintă o organizare a activității nervoase în jurul unui centru dominant care exprimă, în plan psihic, scopul acțiunii.

Concluzii

În funcționarea creierului uman, limbajul ca activitate de comunicare interumană s-a impus istoricește ca un nou sistem de codare și vehiculare a informației, care se integrează celorlalte două sisteme primare, biologice – sistemul bioelectric și spațiul configurațional (suportul memoriei de scurtă durată) și sistemul biochimic (combinații ale moleculelor de AND și ARN – suportul memorie de lungă durată). Pentru dezvoltarea proceselor psihice superioare – gândirea formal-abstractă, memoria logică, imaginația lingvistică etc. – limbajul verbal, ca suport de codare – fixare –vehiculare a informației joacă un rol esențial, el reglând și subordonând sistemele de codare primare. În același timp, dezvoltarea în ontogeneză a limbajului verbal are loc în strânsă interacțiune cu dezvoltarea psihică generală a individului. În structurarea și funcționarea limbajului, se vor reflecta nivelul și caracteristicile dezvoltării psihice generale ale subiectului. Din punct de vedere psihologic, limbajul verbal devine mediator și liant al diferitelor funcții și procese conștiente și subconștiente, el făcând posibilă structurarea unui anumit tip de comportament specific uman – *comportamentul verbal*.

Verbalizarea se impune ca principiu central în organizarea și integrarea sistemului psihic uman. Capacitatea de a verbaliza, de a avea limbaj verbal este una dintre aptitudinile generale, esențiale ale omului, alături de inteligență și educabilitate, grație cărora se ridică pe o treaptă evolutivă superioară comparativ cu celelalte viețuitoare. Esența comunicării nonverbale justifică, o dată în plus, ipoteza noastră și demonstrează inseparabila dependență de fenomenele psihice.

Bibliografie

- Mielu Zlate, 1999, „Psihologia mecanismelor cognitive”, Editura Polirom, Iași;
- Mielu Zlate, 2000, „Introducere în psihologie”, Editura Polirom, Iași;
- Andrei Cosmovici, 1996 „Psihologia generală”, Editura Polirom, Iași;
- Mihai Golu, 2000, „Fundamentele psihologiei”, Vol. II, Editura Fundației “România de mâine”, București;
- Paul Popescu Neveanu, 1997, „Curs de psihologie generală”, Tipografia Universității, București;
- N. Sillamy, 1997, „Dicționar de psihologie”, Larousse, Paris;
- Vasile Miftode, 1995, „Metodologie sociologică”, Ed. Porto-Franco, Iași;
- Vasile Miftode, 1999, „Fundamente ale asistenței sociale”, Ed. Eminescu;
- Neamțu, G., Bocancea.C., 1999, „Elemente de asistență socială”, Ed. Polirom, Iași.